

הגאון רבי רפאל סויד שליט"א מח"ס מנחת רפאל, וראש כולל שערי דעה,

בני ברק\ הערות מעשיות בעניני קרבן פסח

אכתוב כאן כמה נושאים מעניינים שמשכו אותי במיוחד, ואת הנראה לענ"ד בסוגיות חשובות אלו, א' האם אישה צריכה להסדיר את ימי טומאתה כדי שלא תהיה טמאה בפסח, ב' האם אדם חייב לעלות מחו"ל כדי להקריב קרבן פסח, ג' האם דרך רחוקה היא ענין של מרחק, או דלמא שכיום שיש אמצעי תחבורה זמינים המרחק הוא שונה, ד' דן בענין שיעור הכזית לענין אכילת פסח בטומאה, כיוון שלכאו' אסור לאכול יותר מכשיעור.

במה שדן האם אישה מחויבת להסדיר את ימי טומאתה במצעים רפואיים כדי שלא תהיה טמאה בפסח, הנה נדון זה תלוי האם אדם מחויב לעשות טעדיק כדי לקיים מצוות, או דלמא שהתורה לא חייבה לשנות מצב של האדם כדי לקיים מצוה, ולא נצטווה אלא בצורת גופו הנוכחית, ודבר זה מתעורר בכמה מקומות נוספים, כגון האם מחויבים לעשות טיפולי פוריות, או דלמא שלא מחויב לעשות יותר ממעשה כל הארץ, ויש שהוכיחו מדברי התוס' ביבמות [ע,א ד"ה הערל] שטומטום אינו מחויב לקרוע כדי למול, וכ"כ התוס' בפסחים [כח,ב ד"ה ערל], ולמעשה כך נקטו הרבה מהפוסקים, עי' בשו"ת מנחת שלמה [ח"ג סי' צ"ח אות ח'], תשובות והנהגות [ח"ו סי' רמא] שדעתו שאדם מחויב לעשות טיפולים באופן עקרוני, אם אין בטיפולים שאלה הלכתית, אבל הביא שדעת הגרשז"א והגרי"ש אלישיב שאינו מחויב, וכ"כ בשו"ת בנין אב [ח"ב סי' ס'] שאינו מחויב, ומבו' שאדם לא מחויב לשנות את מצבו כדי לקיים מצוה, ויש לדון האם השאלות דומות, כיוון שבפריה ורביה יש מעלה וחסרון, כלומר, שמחד גיסא כל המצווה היא לדאוג שיהיו ילדים, ולא פעולה ספציפית, וא"כ אף הטיפולים בכלל הדאגה, ומאידך גיסא האדם לא מחויב לשנות את מציאותו כדי להביא ילדים, וכמו שעונת ספנים אחת לשישה חודשים ולא חייבו את האדם שלא להיות ספן, למרות שלא קיים פו"ר, וכמו"כ שמעתי שפ"א אדם שהוצרך לניתוח קיצור קיבה בא אל הגר"נ קרליץ זצ"ל ושאלו האם יכול לעשות את הניתוח, ושאלו הגר"נ האם יוכל לאכל כזית מצה בתוך כדי אכילת פרס לאחר הניתוח, ואמר שלא יוכל לאכול כזית מצה, ופסק הגר"נ שאסור לו לעשות את הניתוח, והלה אמר להגר"נ שיש לו מחלות רבות עקב עודף המשקל וזה חשש פקו"נ, ואמר לו הגר"נ שהלא הניתוח אינו מרפא, אלא רק גורם שלא יאכל, וא"כ הוא מחויב להתגבר בעצמו ולא לאכול, ושמעתי מהגר"ר חיים ברטלר שליט"א לתמוה על פסק זה, שהלא בודאי שאדם לא יהיה מחויב לעמוד שבת שלמה ליד חולה כדי לרפאותו, אם הוא יכול לרפאות אותו בתרופה שיש בה חילול שבת, כיוון שאם לא מחויב לשנות את כל מציאותו כדי לגרום שלא יהיה מצב של פקו"נ, וא"כ אף הכא כל כמה שכל הניסיונות הטבעיים של הדיאטה לא הועילו, אין מנוס מניתוח זה, ואמרת שד"ז תלוי במה שנחלקו פוסקי זמננו באדם שעבור בשבת ורואה חוט חשמל קרוע, האם מחויב לעמוד כל השבת ולהזהיר את העוברים ושבים שלא יתקרבו, או דלמא שאינו מחויב לעמוד, וממילא יכול להתקשר לחברת החשמל, ראה בשמירת שבת כהלכתה [פמ"א הע' סה] בשם הגרש"ז אירבך שאינו מחויב, אולם המחמיר תבוא עליו ברכה, וכך הביא הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם חמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל

[והתעוררתי לחשוב שלכאו' כחמישים אחוזים מהנשים מגיל י"ב ועד גיל חמישים לא אכלו קרבן פסח, אף בפסח שני, שהלא מבחינה סטטיסטית אם ישנם שבועיים בטומאה, א"כ מסתבר שאף בפסח שני שהוא חודש לאחמ"כ יהיו נמי במצב של טומאה, ולא מצינו בספרים ד"ז שאחוז כ"כ גדול מעם ישראל לא אכל פסח ראשון ופסח שני, ושאלתי להגר"ר חיים ברטלר שליט"א ואמר שהלא בזמן בית שני לא היו שבעה נקיים, שהוא מחומרת רב זירא, וא"כ יורד הדבר לעשרים וחמישה אחוזים, ועוד שיש את המעוברת ומניקות שהם מסולקות דמים, וא"כ מדובר על כעשרה אחוזים בלבד].

קובץ באר התורה פסח תשפ"ב

ובמש"כ בענין האם מחויב לעלות מחו"ל כדי לקיים מצוות קרבן פסח, אציין כאן מה שכתבתי במאמר אחר בענין המרחקים של הדרך מחו"ל הזמן הבית, יש להקשות אמאי עבדי' יום טוב שני מחמת ספיקא דיומא, כיון שהשליחים לא היו מגיעים לחוץ לארץ להודיע על קידוש החודש, שהרי לכאור' כל ההתיישבות היהודית בעולם הייתה בן אר"י לבבל, שהרי מב' בב"ב [לח,א] שעד אספמיא היה מרחק של שנה, יעו"ש ברשב"ם ביתר ביאור, וכן בבבא בתרא [ד,א] מב' לגבי המעשה עם הורדוס שהמרחק בין ארץ ישראל לרומי היה שנה, וא"כ לא יועיל לעשות יומיים יום טוב, שהרי ישנו ספק על כמה חודשים, אולם יל"ד בזה מאחר ובב"ב [לח,א] דאמרי' דבעי' חזקה שלוש שנים, כדי שאף אם הבעלים יהיה באספמיא שהיא במרחק שנה, יוכל ליסע לשם, ולהיות שם שנה, ולחזור אחרי שנה, ושמא היו כאלה יחידים שנסעו לשם, אולם לא הייתה קהילה יהודית שם, [אכן, שמעתי מאאמו"ר שליט"א להעיר ע"ז, שהרי מצינו בפסחים נא,א על תודוס איש רומי שהיה מאכיל ברומי וכו', וא"כ מוכח שהוא היה ביום טוב ברומי, וא"כ הייתה התיישבות יהודית אף במקומות מרוחקים יותר, וכן יש להקשות מגמ' נוספות, כגון מהא דאמרי' ביבמות קטו,ב שיצחק ריש גלותא הלך לאספמיא, וכן בתענית יט,א מב' שאם נראה באספמיא החומות נופלות ברוח, יש לזעוק בבבל, ומכוח שיש דרך לתקשר עם בבל, למרות שמדובר במרחק של שנה, ואין להוכיח מדברי הגמ' בבבא בתרא עד,א ששבעה ימים מקיפין את ארץ ישראל, ואחד מהם הוא ים אספמיא, כיוון שעדיין איננו יודעים את המרחק והגודל באותו ים, והים נקרא על שם הארץ הגדולה שהיא היעד באותו ים, ואספמיא היה סמל למקום רחוק, וכגון מה שאמרו ביבמות סג,א שאפי' ספינות שמגיעות מגליא לאספמיא מתברכות בשביל ישראל, ואיך שיהיה, הדבר צ"ע]. וא"כ הרי לגבי שאילת טל ומטר, ממתנים ג' שבועות עד שהאחרון שבעולי הרגלים היה מגיע לנהר פרת, ומעתה אם למשפחה שלמה על טפיה וילדיה היו מספיקים ג' שבועות להגיע עד נהר פרת, ודאי ששליח ב"ד הרכוב על סוס מהיר היו מספיקים לו שבועיים, וא"כ אף בפסח סוכות ושמיני עצרת, כבר היו יודעים האם החודש היה מעובר, וכן ביוה"כ בלאו הכי לא עבדי' יומיים כיון דהוי פקו"נ, ובר"ה בלאו הכי אף באר"י עבדי' יומיים, ובשבועות הספק תליא בפסח, כיון שיש דין חמישים לעומר, ודין זה תלוי בט"ז בניסן, וצ"ע.

בענין אכילת קרבן פסח בטומאה, שאין לאכול יותר מכשיעור, וכיום יש לנו ספק בענין השיעורים, הנה בקובץ הערות סי' ז' הקשה על תוס' בקידושין לח,א שכתבו ע"ד הירושלמי בחלה פ"ב ה"א שבני ישראל לא אכלו מצה במדבר משום חדש, והקשו תוס' דיבוא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש, ותיצו בחד תירוצא שגזירה כזית ראשון אטו כזית שני, והקשה הקובץ הערות שכיון שא"א לצמצם א"כ בהכרח שיאכלו יותר מכזית, ותיירץ שמכיוון שכך נמסר הדין שעשה דחה ל"ת כי רצון התורה שיקיימו את המצווה גובר על האיסור, א"כ בהכרח שזה מתיר גם לאכול יותר מכשיעור, וה"ה הכא שיהיה מותר לאכול עד שיצאו מכלל ספר שבוודאי אכלו כשיעור.

בענין מרחק של דרך רחוקה לבעלי רכב, הנה לגבי תפילה הציבור מצינו שמחויב ללכת מיל, ופסק הגר"י זילברשטיין שליט"א שבבעל רכב משערים לפי שיעור זמן של רכב, ולמרות שיש עלות של דלק ואינו מחויב להוציא ממון, מ"מ אם לכל צרכיו יוצא ברכב, אף כאן מחויב לצאת ברכבו, והוכיח כן מהמשנ"ב סי' קס"ג שכתב לגבי מרחק בנט"י שאם יש פאס"ט שהוא כלי תחבורה שהיה מצי' בזמנו, מחויב לשער לפי מרחק הנסיעה באותו כלי תחבורה.

ואכתוב כאן מעשייה לא מוסמכת ששמעתי על הגר"נ גולדברג זצ"ל, ויבואו הלומדים ויפלפלו בזה, שהיה אצלו טייס מחיל האויר לשעבר, ואמר לו שיטוס במסוק מעל הר הבית בערב פסח, כיוון שקדושת המקום היא אף באויר, וישחוט את הכבש באויר או במסוק, ויזרוק את הדם למקום מסוים, שהגר"נ סימן לו, דהיינו מקום המזבח, כיוון שמזבח לא מעכב, ודבר זה לא יצא לפועל, כיוון שהמטרה שמעה ע"ז, ועצרה את אותו אדם, ויש לפלפל בזה בכמה אופנים, א' שאמנם שחיטה כשרה בזה, אולם לגבי זריקה בעינין כהן, ואין לנו כהן מיוחס, ובענין זה ראה את מש"כ להלן, ב' וכמו"כ בעינין בגדי כהונה, ושמעתי ע"ז עוד טענות, ואכמ"ל בכל הטענות.

קובץ באר התורה פסח תשפ"ב

ובענין כהן מיוחס, אציין כאן מש"כ בזה, דהנה אי נימא שכל חזקת הכהנים בימינו אינה אלא כספק, א"כ לא היה אפשר לברך ברכת כהנים וברכת פדה"ב, כיוון דאמרי' סב"ל, וע"כ יש לתמוה על מה שיש שכתבו עפ"י הספר חסידים, שאין כהונה בזה"ז, וצירפו כן להקל בענייני יוחסין כגון גרושה לכהן בצירוף ספק נוסף, וז"ל הספר חסידים [מהדורת מקיץ נרדמים סי' תרל] "ורב האי היה עולה בכל שנה לירושלים מבבל, והיה שם בחג הסוכות, כי היו מקיפין את הר הזיתים בהושענה רבה ז' פעמים, ואומרים מזמורים שסידר להם רב האי, ולפני רב האי הולכים כהנים מלובשים סיריקין ומעילים, ואחריו העם והוא בתוך ורחוק מאלה שלפניו מאה אמה, וכן משל אחריו והיה רב האי שוחק לאחר הסעודה, ראה הרוצח בעל התשובה את רב האי שלבו שמח, וא"ל הרוצח רבי למה היית הולך לבד כשהייתם מקיפים את הר הזיתים, א"ל רב האי מפני שאני הולך בכל שנה מבבל להקיף את הר הזיתים בסוכות, ואני מטהר את עצמי בהושענה רבא אליהו הולך עמי לכך נרחקים מאשר לפנינו ומאשר לאחרינו, ומדבר עמו ושאלתי לו מתי יבא משיח, ואמר לי כשיקיפו את הר הזיתים עם כהנים, ולקחתי כל הכהנים שמצאתי להקיף אולי ביניהם כך, ואמר לי אליהו ראה כל הכהנים שאתה רואה מלובשים מעילים והולכים בגיאות אין שום אחד מזרע אהרן, רק אחד שהוא הולך אחר כולם שנבזה להם והוא נמאס בעיניהם והולך בבגדים רעים ואינו חפץ בכבוד ומשים את עצמו כמי שאינו והוא חיגר ברגלו אחת ומצד אחד חסר עין זהו כהן אמת מזרע אהרן, אמר רב האי מזה שחקתי, שבכולם לא היה כהן אלא אותו בעל מוס", עכ"ל, והג"ר יהודה חטאב שליט"א בספרו קדושת ישראל עמ' נז' האריך לתמוה על סיפור זה, ואביא את טענותיו בלשונו, והנה ספור זה כולו מזויף וכמו שאוכיח להלן א' אין בידנו שום מקור אחר שרה"ג היה עולה בכל שנה מבבל לירושלים, ב' אין בידנו שום מקור אחר שרה"ג זכה לגילוי אליהו, ג' לא מובן מה הענין להקיף את הר הזיתים, ולמה לא להקיף את בית המקדש, ד' לשון אליהו הנ"ל משמע שכיון שהם הולכים מלובשים יפה והולכים בגיאות לכן אינם כהנים, ואילו זה שהולך בשפלות וענוה לכן הוא כהן, ואינו מובן כלל דכל מי שהוא מזרע אהרן הוא כהן בלי קשר אם הוא גאה או ענו, ולכאורה היה אפ"ל שלסימנא בעלמא א"ל כן ואין קשר בין זה שהם מלובשים כך והוא כך שיהיו כהנים או לא, אבל איני רואה שום משמעות לזה, שממה שהאריך כ"כ להדגיש שהם גאים והוא ענו משמע שבזה תלוי ולא יתכן כלל וכנ"ל, ה' אינו מובן מה פשע מצא אליהו בזה שהלכו בבגדים נאים ודרך גיאות בהושע"ר, והרי כך היא ההלכה שבחזו"מ צריך ללכת בבגדים נאים, שכן כתב המג"א סימן תקל משם תניא רבתי שיש לכבד חזו"מ בכסות נאה כשאר יו"ט ומהרי"ל לבש בגדים של שבת ע"ש, וכתב משנ"ב שם בשע"צ סק"ד דהכי איתא במכילתא פרשת בא ע"ש, ואדרבא אותו אדם שהלך בבגדים רעים עשה לכאורה שלא כדין, ולמה אליהו הנביא גינה אותם ושבח אותו, ואדרבא נהפוך הוא ואין לומר שהכונה שאליהו ידע ברוה"ק שהם גאים כל השנה והוא ענו כל השנה, שהרי אין זה במשמעות הלשון כלל, דמשמע שאליהו הנביא כעס עליהם למה הם הולכים בבגדים מכובדים וכדרך גאווה, והרי צריך לכבד את חזו"מ בבגדים נאים וודאי צריך גם ללכת בצורה מכובדת בחול המועד, ו' מה שכתוב שם שמתוך הרבה כהנים נניח למשל שלש מאות כהנים רק אחד כהן אינו מסתבר כלל, וגם אם נכניס את כל סוגי ישראל במנין ביחד ונמנה אותם לפי ישראלים כהנים לויים מתגיירים, מסתבר שאחוז הכהנים הוא יותר מאחד משלש מאות, ק"ו כאן שכולם בחזקת כהנים, ז' לפ"ז אליהו הנביא גילה לרה"ג שאחוז הכהנים הוא רק שליש אחוז מכלל הכהנים, א"כ היה רה"ג צריך מיד להודיע לכל ישראל בכל העולם שמהיום והלאה בטלו כל דיני כהונה ולא נזכר באף אחד מהראשונים שרה"ג פרסם דין כזה, ח' וביותר תמוה איך שחק רה"ג כשנודע לו שרק שליש אחוז מהכהנים הם כהנים, באמת אדרבא הי"ל לבכות ולהצטער ע"ז שנודע לו שכל דיני כהונה בטלו בדורנו, שהרי לפ"ז רובא דרובא של הכהנים אינם כהנים, והרי מדאורייתא הולכים תמיד אחרי הרוב ולשמחה מה זו עושה, עכת"ד. ויד"נ הרה"ג יהודה בן דוד שליט"א כתב מאמר מקיף לענות על טענות אלו בקובץ משנת יוסף חי"ד עמ' קה יעו"ש היטב, וראה עוד במאמרו הנרחב של ידידי הרה"ג שלום יצחק מזרחי שליט"א באור תורה אב תשע"ח סי' קיג, כנגד ההסתמכות על דברי הספר חסידים.

קובץ באר התורה פסח תשפ"ב

ובמקו"א כתבתי בענין זה מכתב ליד"נ הרה"ג יהודה בן דוד שליט"א והנני מביאו כאן, לגבי הטענה שכתב הרב יהודה חטאב שלא מסתבר שמתוך שלוש מאות איש יהיה רק כהן אחד, הנה השבתם לו שבמדבר היו סה"כ שלושה כהנים מתוך שישים ריבוא, אמנם יש לחלק דהתם רק התחילה הכהונה, ובוודאי שאח"כ התרבו יותר [אולי משום שהקב"ה רצה שיהיו כהנים] שהרי בחשבון פשוט עבדו בביהמ"ק עשרות אם לא מאות אלפי כהנים, שיקריבו את כל הקרבנות, שמסתכמים לפחות במאות מיליונים, [אכמ"ל בזה, רק לפי החשבון הקטן ביותר היו בבית שני כמיליארד ושני מיליון יהודים, ראה מאמר חז"ל על ביתר שהיו בה ארבע מאות בתי מדרש ובכל אחד מהם היה ארבע מאות מלמדים, ולכל מלמד היו ארבע מאות תלמידים, סה"כ שישים וארבע מיליון ילדים רק בביתר, וכן הלאה, וראה עוד בספרי מנחת רפאל סי' ג'] ואם תאמר היאך יש כיום סה"כ כארבע עשרה מיליון יהודים בכל העולם, ואין לומר שזהו משום ההתבוללות, הרי התבוללות אינה מפחיתה את כמות היהודים, שהרי מבחינה סטטיסטית בד"כ אותו אחוז של גוים שמתחתנים עם יהודיות, כך מתחתנים יהודים עם גויות, וא"כ אין הפחתה בכמות היהודים בעולם [אמנם אחוז הכהנים והלויים יורד שהרי היחוס בזה הולך אחר האב] אולם איך שיהיה תמוה דהרי בחשבון פשוט כל אדם יש לו עשרה ילדים, ולהם גם יהיו עשרה ילדים וכן הלאה, בתוך שבע דורות הם מונים מיליון נפש, וא"כ מדוע העולם לא מונה טריליוני טריליונים של בנ"א, ואין לומר שמנעו עצמם מהבאת ילדים שהרי כידוע דבר זה לא היה נפוץ אלא במאות השנים האחרונות, ומה שצריך לומר שמתו ממחלות, רק לחשוב שמחלה כמו הקורונה הייתה לפני מאתיים שנה עם הרפואה של התקופה ההיא, ובלי אמצעי היגיינה מינימליים, הרי אנשים מתו כמו זבובים רח"ל, עכ"פ מבחינה סטטיסטית תמוה ששבט אחד מתוך שנים עשר, אף אם נחלק אותם לשניים משום הלויים, [ובפועל מדובר בחלק אחד מתוך שישה, כיוון שעשרת השבטים אינם לפנינו, וא"כ יש לפנינו רק את השבטים יהודה בנימין ולוי, ומתוך שלוש מאות צריך להיות יותר כהנים, [וכן הטענה שאין אנו יודעים את הד.ג.א. של אהרן הכהן אינה נכונה לענ"ד, וזאת משום שאין שום הסתברות שבמקרה כל הכהנים מכל העדות הם אכן צאצאים של איזה אדם שהתחזה לכהן, וכל החשש הוא להתערבות שבטים אחרים בשבט הכהונה, וכן לבני גרושה וחלוצה וכדו']. ע"כ מהמכתב.

והנה בקובץ ישורון [ח"ח עמ' קס"ח] הובא מעשה מהגרי"ד סולובייציק שהביא אתרוגים לחזו"א, ושאלו החזו"א האם הפריש מעשר ראשון, וענה הגרי"ד שאינו צריך להפריש כיוון שהוא לוי, ושאלו החזו"א שהרי מב' ברמ"א [אה"ע סי' ד' ס"א] שכל מה שמחזיקים כהנים ולויים בזה"ז היינו לגבי דרבנן ולא לגבי דאורייתא, ואמר ע"ז אביו הגרי"ז זצ"ל שכל דברי השו"ע הם ביחס של ישראל לכהן וללוי, אבל הכהן והלוי ביחס לעצמם, צריכים לנקוט את עצמם ככהנים ולויים בתורת ודאי, ולפ"ז אין מקום כלל להקל בכהני זמננו, דהוי כהני חזקה, דמ"מ לגבי עצמם הוי בתורת ודאי, אכן יש גרסאות שונות בסיפור זה, וא"כ לגבי הכהנים אולי נחזיקם בחזקת כהונה, אולם היינו דווקא לגבי אותה משפחה, ולא לגבי כל המוחזקים ככהנים, כיוון שאי"ז אותו ספק, ודו"ק.